

EN RECORD DE JOSEP MARIA CUYÀS I TOLOSA

El Museu de Badalona vol recordar Josep Maria Cuyàs i Tolosa i agrair-li la tasca cultural duta a terme per a la ciutat de Badalona al llarg de tota la seva vida.

Biografia

Josep M. Cuyàs Tolosa neix al carrer Museu, número 13, de Badalona, el 16 de desembre de 1904. Fill de Francesc Cuyàs i Ubiñana, de Badalona, i de Teresa Tolosa i Tomàs, de Sant Feliu de Guíxols. El seu pare, que havia estat col·laborador del primer historiador badaloní de l'època moderna, Mn. Gaietà Soler, li donà les primeres nocions d'arqueologia.

Cursa estudis fins als 13 anys a l'Escola Municipal de Badalona, a la classe dirigida pel mestre Artur Martorell, que l'introduí amb més profunditat en els coneixements arqueològics. Als 14 anys entra a treballar a les oficines de la fàbrica Cros, de Badalona, i l'any següent el traslladen a Barcelona on arribarà a ocupar el càrrec d'apoderat especial. La seva jubilació es produirà el 1964, després de 50 anys de treball.

Fou d'ideologia catalanista amb fortes arrels catòliques i alhora amb una gran afició per l'excursionisme. Això marcà les seves activitats en moltes entitats badalonines, abans de la guerra civil: Palestra (vocal de la Junta Directiva), Federació de Joves Cristians (vocal de la Junta i president de la Secció d'Excursionisme, Esports i Gimnàs), Amics de les Arts (secretari), Agrupació Excursionista de Badalona (membre fundador i vice-president, entre altres càrrecs). El 3 de maig de 1935 és nomenat conseller com a independent catòlic a l'Ajuntament de Badalona, on assumeix les funcions de conseller-delegat de Cultura.

L'any 1936, veient perillar el material històric que havia aplegat, féu gestions, a través de l'entitat Amics de les Arts, per posar-lo sota la salvaguarda del Comitè Antifeixista. En plena guerra civil, al mes d'abril del 37, contrau matrimoni canònic amb Concepció Puntí i Corominas. El seu viatge de nuvis consistí en la transcripció, ajudat per la seva esposa, tancats a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, del diari que en el s. XVIII va escriure el baró de Maldà durant les seves estades a Badalona. El matrimoni no tingué fills. Aquest fet, i el suport tenaç de la seva muller, que va ser alhora la seva principal col·laboradora, féu, segons ell mateix deia, que pogués dedicar tots els seus esforços a la història de Badalona.

Les circumstàncies polítiques posteriors a la guerra civil el portaren a centrar la seva dedicació en l'estudi del passat de Badalona. De les altres activitats anteriors només mantingué les relacionades amb els moviments catòlics. A principis de l'any 39 formà part de la Comissió per a la reconstrucció del temple de Santa Maria. A partir dels 40, com a membre de la Junta de la Vble. Congregació de la Mare de Déu dels Dolors, formà part de l'equip que donarà un nou impuls a l'antiquíssima processó del Dijous Sant o dels Misteris.

Al febrer de 1940, amb motiu de la clausura de l'Agrupació Excursionista de Badalona, fou represaliat per membres de la Falange, que l'obligaren a veure oli de ricí.

Recollint indicis d'antigues tradicions, instaurà la cremada del dimoni el 10 de maig del 1941, en els terrenys del Clos de la Torre coneguts per *les Excavacions*. Ha esdevingut la festa més popular de la ciutat. Entre 1940 i 1960 estudia la majoria d'arxius particulars de Badalona i durant la dècada dels 40 investiga en profunditat l'Arxiu Diocesà de Barcelona, aleshores pràcticament ignorat pels investigadors. Hi dedicà tantes hores que la sala on habitualment treballava fou nomenada pel personal «sala Cuyàs» durant molts anys. Des del 20 d'abril del 1955 fins al 31 de juliol del 1968 va ser director del Museu

de Badalona. Entre 1975 i 1981 publica la seva obra culminant, de set volums, dedicada a la història de Badalona.

El 23 de maig de 1967 l'Ajuntament de Badalona li lliurà la medalla d'or de la ciutat. El 23 d'abril de 1971 la Diputació de

Lliurament de la medalla d'or de l'Associació Internacional d'Amics dels Museus. 1 de juny del 1979.

Barcelona li atorgà la medalla d'or al mèrit cultural. Al juny de 1974 la Gran Enciclopèdia Catalana l'esmentava per la seva importantíssima tasca sobre la història de Badalona. El 2 d'abril de 1975 va ser proclamat badaloní de l'any per votació popular dels lectors de Revista de Badalona. El primer de juny de 1979 li va ser lliurada la medalla d'or de l'Associació Internacional d'Amics dels Museus. Al mes de juliol de 1984 el departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya li atorga un diploma de reconeixement de mèrits en favor del patrimoni cultural. El 27 de novembre de 1985 el Museu de Badalona li ret un homenatge com a descobridor de les termes romanes i fundador del Museu. El 9 de gener de 1987 la Revista de Badalona, en nom de la Premsa, li organitza un homenatge d'agraïment i publica un opuscle que recull les dades més importants de la seva vida. El 30 de gener de 1991 el ple municipal acorda la moció de donar el seu nom a un carrer del nou barri de Montigalà.

El 14 de juliol de 1987 es produí el traspàs de la seva muller i, ja malalt, en tingué cura la seva neboda Carme Solé i Puntí, fins al 19 d'agost de 1992 en què es produeix la seva mort.

La Història

L'obra històrica de Josep M. Cuyàs i Tolosa s'inicia durant els anys 20 i 30 col·laborant en diversos setmanaris. El 1921 publicà el primer treball a *El Eco de Badalona*, col·laboració que mantindrà de forma esporàdica fins al tancament del setmanari el 1936. També publicà diversos articles en el butlletí *Agrupació Excursionista de Badalona*, en el setmanari *Sol Ixent*, portaveu de la Lliga Catalana, al setmanari *Aubada* del Círcol Catòlic i a la revista *Amunt*, portaveu de la Secció Excursionista del Círcol Catòlic.

El 1936, publicà en català *La Badalona del s. XVIIIè*, llibre que concebé com l'inici d'una col·lecció que quedà interrompuda

per l'esclat de la guerra. L'obra és prolixa en transcripcions documentals que van precedides per un comentari. L'abundant transcripció documental fa que avui es consideri un document de primera mà, ja que l'autor pogué consultar l'Arxiu parroquial de Sta. Maria abans del nefast incendi de 1936.

La seva obra és vastíssima, després de la guerra ha publicat a la premsa local diversos articles d'història i arqueologia, en especial a la *Revista de Badalona*, però també al *Eco Badalonés*, al *Boletín de Información Municipal* i a l'*Amistad*, butlletí del Museu.

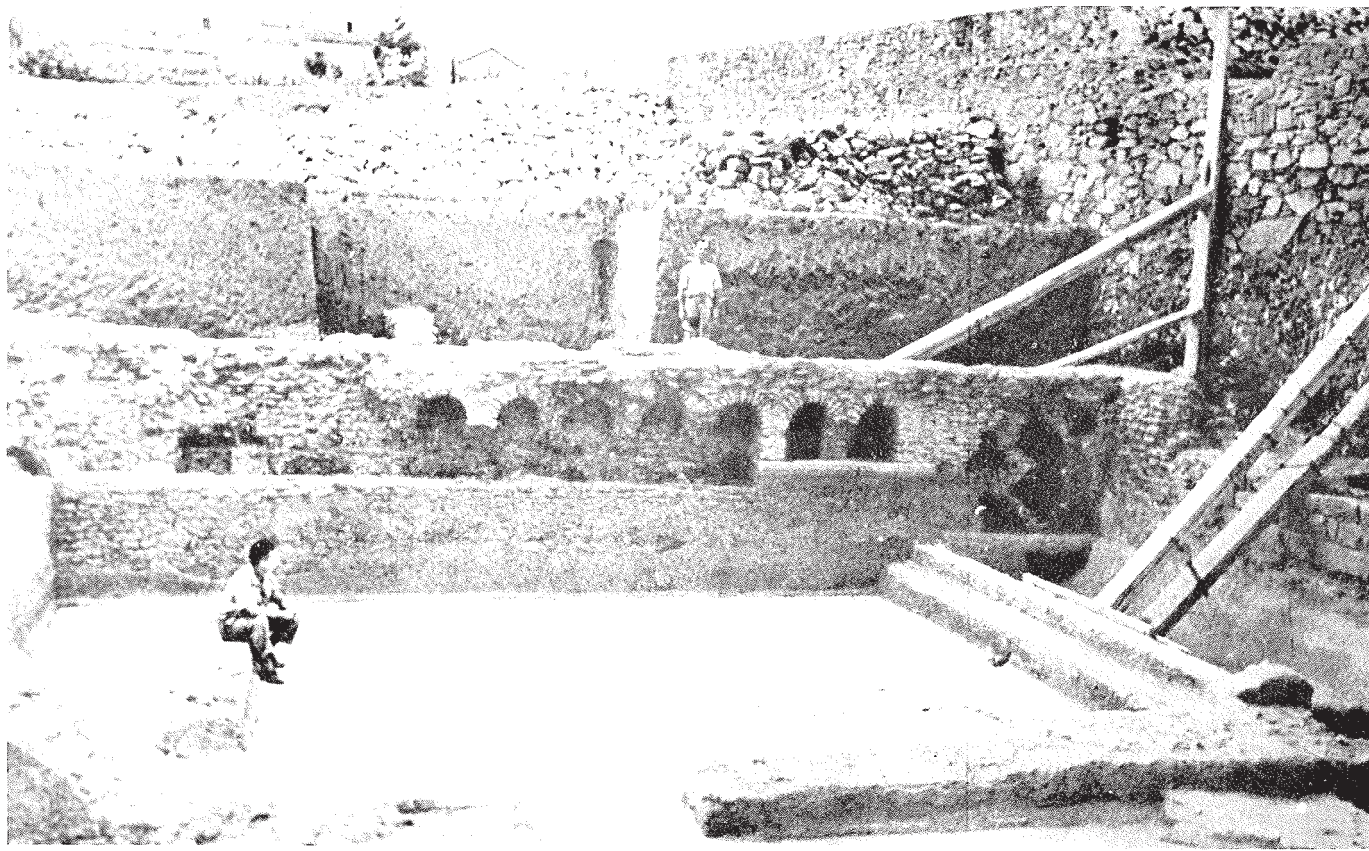
Entre els llibres i opuscles publicats destaca *Apuntes sobre la marina y la pesca de Badalona*, editat el 1945. Les fonts emprades procedeixen de l'Arxiu parroquial de Sta. Maria i foren consultades abans de l'incendi del 1936. Entre les transcripcions de documents destaquem *Badalona en las postrimerias del XVIII y en los albores del s.XIX (Estancias de don Rafael de Amat i Cortada en Can Pexau)*, publicat el 1948. L'obra ens apropa al pensament i costums dels badalonins i, per extensió, de la societat catalana del s.XVIII. El llibre del Baró de Malda és una de les manifestacions literàries més destacades del s. XVIII català. Una altra transcripció que volem destacar és l'obra titulada *Llibre V dels actes capitulars del Monestir de Sant Jeroni de la Murtra*, que comprèn les Actes dels anys 1752 a 1832 i que fou publicat el 1966. Entre 1975 i 1981 publicà en set volums la *Història de Badalona*, que abraça un període històric molt dilatat des de la Prehistòria fins el 1936.

La seva afició per la història ha fet que dediqués la seva vida a la recerca històrica i arqueològica. En general l'obra de J.M. Cuyàs es caracteritza per l'abundant transcripció documental i per fer una història positivista, en la qual l'interessen bàsicament els esdeveniments relacionats amb la classe en el poder i els conflictes bèl·lics. En els seus estudis sovint hi trobem a faltar les referències més elementals a les fonts utilitzades.

L'Arqueologia

La vinculació de Josep M. Cuyàs Tolosa a l'arqueologia badalonina va ser una de les facetes més característiques de la seva trajectòria. Hi va dedicar gran part del seu temps, i va viure aquesta afició amb gran intensitat.

De molt jove va començar a sentir ja un gran interès per la història i va rebre les primeres nocions d'arqueologia de la mà del seu pare, que era col·laborador de Mossèn Gaietà Soler. Aquest interès es posà de manifest quan, a l'edat de 16 anys, va publicar el seu primer article, titulat «De Arqueologia», a la revista *El Eco de Badalona* del dia 21 de maig de 1921. En

Les Termes romanes en el moment de la seva excavació. Gener-febrer de l'any 1955.

aquest article el jove Cuyàs intentava cridar l'atenció dels badalonins sobre la importància arqueològica d'algunes zones de la ciutat, encara no edificades, però que estaven en perill a causa del ràpid creixement urbanístic, i mostrava la seva preocupació pel futur de les restes arqueològiques allà existents.

Quan l'any 1925 es fundà l'Agrupació Excursionista de Badalona, entitat molt lligada a l'arqueologia, ell en va ser un dels fundadors i va ocupar el càrrec de vice-president. Des de la secció d'Arqueologia es va portar a terme una tasca bàsica de recerca i salvaguarda de les restes arqueològiques.

El 1934, arran de l'acord signat entre l'Ajuntament de Badalona i el Marquès de Barberà, propietari dels terrenys del Clos de la Torre, per tal d'iniciar la seva urbanització, Josep M. Cuyàs i Ricard Py en representació de l'Agrupació Excursionista de Badalona, varen visitar l'Alcalde Deulofeu per tal de demanar-li permís per realitzar-hi excavacions arqueològiques. Aquestes varen ser dirigides per l'arqueòleg badaloní J. Font i Cussó amb l'assessorament del professor Serra Ràfols de l'Institut d'Estudis Catalans, i hi participaren diversos membres de l'Agrupació, un dels quals era J. M. Cuyàs.

Però és a partir dels anys 40 quan Cuyàs començà realment la seva intensa activitat al front de l'arqueologia badalonina, portant a terme un gran nombre d'excavacions. Fins a començaments dels anys 50, centrà les tasques arqueològiques a la zona de Dalt de la Vila, excavant en els patis de les cases particulars, en carrers i places. El 25 d'octubre del 1954, aprovat definitivament el Pla General d'urbanització del Clos de La Torre i abans d'iniciar-se les noves edificacions, Josep M. Cuyàs començà a realitzar excavacions en aquesta zona, culminant els seus treballs amb la troballa de les termes romanes el dia 7 de gener del 1955. L'excepteional importància d'aquest descobriment va propiciar que l'Ajuntament adquirís el solar per tal de construir-hi l'actual Museu de la ciutat. És també aquest

mateix any, concretament el 13 d'octubre, que excavà l'Hort de les Monges i posà al descobert un nou tram de la muralla de la ciutat romana.

En la *VIII Reunión de la Comisaría Provincial de Excavaciones Arqueológicas de Barcelona*, que es va celebrar a Badalona el dia 23 d'octubre de 1955, Cuyàs, com a comissari local d'excavacions, presentà una comunicació sobre les excavacions arqueològiques realitzades a Badalona des de l'any 1952.

Des de la segona meitat dels anys 50 i fins mitjan els anys 60, Cuyàs continuà realitzant nombroses excavacions i la seva intensa activitat arqueològica es reflecteix en la introducció del volum I de la seva *Història de Badalona*: «Des del 1940, primer com a simple afeccionat, després com a comisari d'excavacions i posteriorment com a delegat, he fet 175 excavacions, prospeccions i sondeigs solament en el Clos de la Torre, i gairebé un centenar en els patis, carrers i places del Dalt de la Vila, als afores de la població i als poblats ibèrics del Turó d'en Boscà, etc...» Aquesta laboriosa tasca també ha quedat palesa en gran quantitat de publicacions, tant a la premsa local com en revistes especialitzades en arqueologia, en les quals Cuyàs deixa constància de les seves troballes, tant de les restes constructives com del gran nombre de materials apareguts.

L'any 1968 deixà la direcció del Museu i també la responsabilitat de les excavacions, donant pas a una nova generació d'arqueòlegs badalonins que han seguit la seva tasca. La figura de Josep M. Cuyàs, per tant, anirà lligada per sempre a l'arqueologia de la nostra ciutat, per la qual tant va treballar.

Sant Jeroni de la Murtra

Un dels temes cabdals en la historiografia de Josep M. Cuyàs és l'estudi de Sant Jeroni de la Murtra, al qual dedicà bona part de la seva vida.

Sobre aquest tema ha publicat innumbrables articles a la premsa local i l'opuscle *Resumen histórico del Monasterio de San Jerónimo de la Murtra*, del qual es feren dues edicions els anys 1943, 1972 i una tercera d'ampliada i corregida el 1975. També devem a Josep M. Cuyàs la transcripció del *Llibre V de les Actes Capitulars del Monestir*, apareguda el 1966.

Però el seu interès per Sant Jeroni de la Murtra va més enllà de l'estudi històric i es manifesta també en la seva preocupació per la conservació de l'edifici.

Durant la dècada de 1930 l'Agrupació Excursionista Badalona, de la qual Josep M. Cuyàs era membre fundador, ja es plantejà el tema de la protecció del monestir com a Monument sense obtenir-ne resultats.

Més endavant, l'any 1943, Josep M. Cuyàs va fer diverses gestions amb la idea que l'edifici pogués tornar a ser ocupat per un orde religiós, concretament perquè s'hi instal·lessin novament els jerònims. No havent tingut èxit, intentà, uns anys més tard, que fos ocupat pels Carmelites Descalços, però aquesta gestió tampoc quallà a causa de la gran quantitat de diners que calien per fer realitat el projecte.

D'altra banda, des del Centre Excursionista i des de la *Revista de Badalona* s'iniciaren també campanyes a fi que el monestir fos declarat Monument. En aquest sentit destaca, ja durant la dècada del 1960, un ampli moviment ciutadà promogut per l'Orfeó Badaloní, al qual Josep M. Cuyàs prestà suport, però sense que tingués conseqüències immediates.

Finalment, el 1972 Sant Jeroni figura en el catàleg d'edificis i monuments de la ciutat que el Museu presenta de cara a la seva protecció, i és aleshores que l'Ajuntament acorda cursar al Ministeri d'Educació i Ciència la petició perquè Sant Jeroni sigui declarat Monument Nacional. Al llarg del procés, Josep M. Cuyàs és un dels encarregats de preparar la documentació necessària, i finalment, el 6 de desembre del 1974, el Consell de Ministres aprova la declaració de Monument Nacional del monestir de Sant Jeroni de la Murtra.

D'aquesta manera, es reconeix l'interès de l'edifici i queda legalment protegit. Es tracta, tanmateix, d'un fet que el propi Josep M. Cuyàs valorava com una de les fites principals que ell volia assolir per a Badalona, i que certament contribuï a fer realitat.

El Museu

«El 15 de gener de 1955 estàvem a la tarda contemplant la neteja de terres del que és el «caldarium». En Francesc Cairó m'ensenyà un àlbum de Pompeia en el qual, entre d'altres fotografies, es veia una perspectiva de les termes «Stabiane». Mercès a dit detall poguérem captar ràpidament la finalitat d'aquella construcció.» Així explicava Josep M. Cuyàs, en un article publicat a *Revista de Badalona* el 9 d'agost de 1975, fet a partir de notes del seu diari d'excavació, la identificació de les Termes Romanes que apareixien al Clos de la Torre. Les excavacions, que havien estat iniciades el 25 d'octubre de 1954, despertaven l'interès dels badalonins i del Comissariat Provincial d'Excavacions, al capdavant del qual hi havia el baró d'Esponellà, senyor de can Sentromà, i el professor Serra Ràfols, que n'era el secretari.

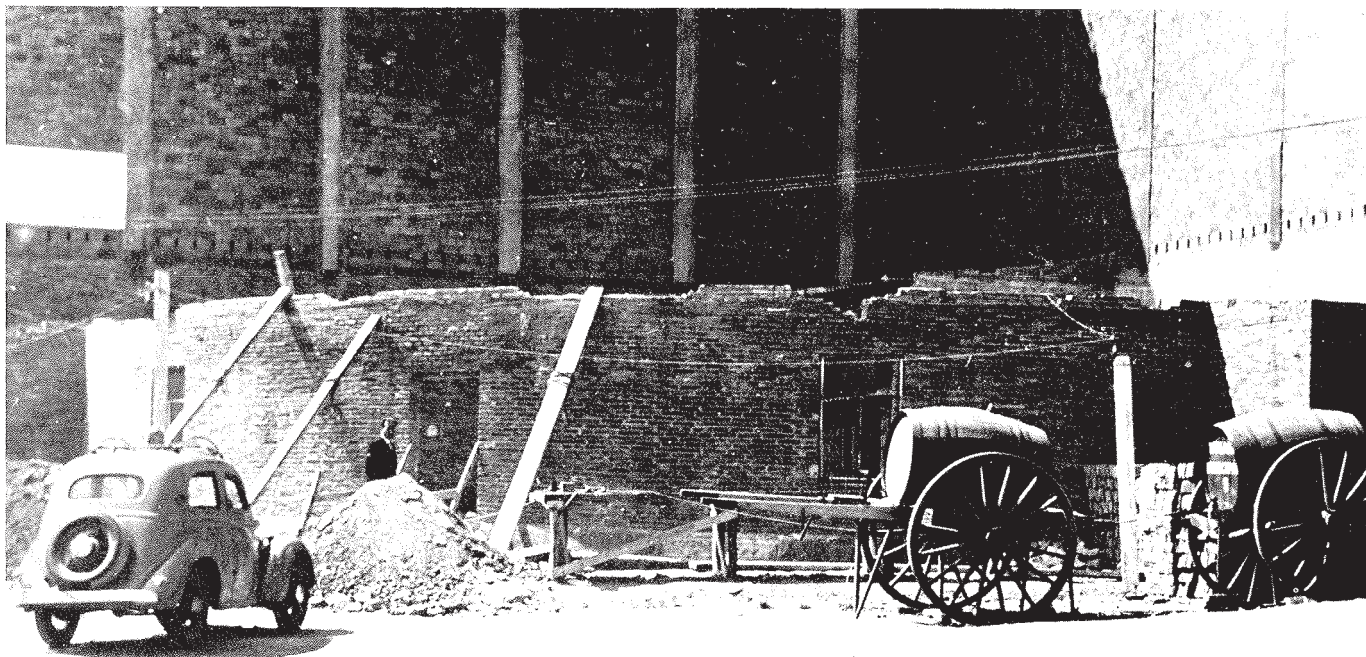
Les gestions per aconseguir salvar-les, vista la importància excepcional de la troballa, es multiplicaren i, al cap d'uns quants dies, al vespre —Cuyàs no precisa la data, però devia ser al

febrer—, en una trobada casual a la plaça de la Vila, l'alcalde Santiago March li anunciava *anem a construir el Museu*.

A partir d'aquest dia els treballs per portar a terme aquell projecte se succeïren sense descans. El 10 de març, ja s'inicià l'aixecament de plànols. El 24 de març, el Ple de l'Ajuntament aprovà la creació del Museu i la redacció dels seus primers estatuts i, al cap d'un mes, el dia 20 d'abril, nomenà els components del primer patronat. El 12 de desembre de 1957 s'inaugurà la primera de les set plantes que hauria de tenir, el soterrani. La planta baixa es féu de manera provisional, sota una

teulada d'uralita. El 8 de febrer de 1958, Cuyàs fou «formalment» nomenat director del Museu, per bé que ja n'exercia des de l'inici de les activitats, l'any 1955.

Sota el mandat de l'alcalde Josep Torras Trias, d'una banda es construïren la planta baixa i la primera, que foren inaugurades la vigília de Nadal de 1961, i de l'altra, s'aixecà l'estructura dels pisos restants, cosa que s'acomplí l'estiu de 1963. L'any 1964, l'alcalde Felipe Antoja decidí completar l'obra: façana, interiors i mobiliari. La inauguració oficial de l'edifici, un cop acabat, es féu el 30 de gener de 1966.

Estat de les obres del Museu el 2 d'abril de 1961.

Amb l'ajut entusiasta i sovint anònim de molts badalonins, durant tots aquests anys Cuyàs fou l'impulsor d'aquesta institució cultural, per excel·lència, de la ciutat. Constant i obstinat, sabé aprofitar amb avidesa el seu entorn de relacions personals i socials, especialment les que podien decidir portar a terme el seu projecte. Dirigi amb fermesa el Museu fins al 31 de juliol de 1968.

Des del començament, la seva idea de museu va íntimament lligada a la de casa de cultura: un casal on acollir grups ben diversos i on promoure tota mena d'activitats culturals i recreatives, bona part de les quals depassaven l'estricta concepte de museu. Cuyàs ho defensà sempre davant les crítiques que sorgiren, a la vegada que li agradava contrastar aquest model amb el d'altres museus locals, mancats de visitants. Però Cuyàs ho féu, sobretot, amb una clara intenció estratègica: com més activitats, com més persones animessin les seccions i entitats acollides, més difícil seria fer marxa enrera o aturar el procés de construcció.

Observant l'actuació del seu període, trobem una primera etapa, fins a inicis de 1961, plena d'efervescència i sobretot amb un contingut més «museístic», que en els anys següents —sobretot a partir de 1964— s'anirà perdent, ja sigui per raó de disposar d'un gran edifici a omplir, ja sigui per interferències polítiques, ja sigui perquè el mateix funcionament intern, de grups amb interessos molt diferents i amb una autonomia total, acaben fent-li difícil el control de la nau. Uns problemes sorgits amb els responsables municipals, membres del Patronat, amb motiu del control de les seccions i les entitats acollides foren la gota que desencadenà la seva dimissió, presentada el 30 de juny de 1968.

Però Cuyàs no deixà de col·laborar amb el Museu fins a la data de la seva mort, perquè el Museu havia estat —en parau-

les seves— una de les grans fites a les quals bé valia dedicar-hi la vida. El reconeixement públic de la seva condició de descobridor de les Termes i de fundador del Museu li havia estat negat durant molts anys, tant amb motiu de la concessió de la medalla d'or de la ciutat, el 20 d'octubre de 1967, com quan se'l nomenà director honorari del Museu a perpetuïtat, el 4 de juliol de 1968. No fou fins al 27 de novembre de 1985, en ocasió del remodelatge de les Termes, que el Museu, el seu Museu, l'homenatjà i li dedicà una placa a l'entrada que diu així: «A Josep Maria Cuyàs i Tolosa. Descobridor de les termes i fundador d'aquest museu.»

Des que Josep M. Cuyàs Tolosa va morir, el propassat mes d'agost, s'han deixat sentir moltes veus, a través de la premsa local, recordant la important labor que havia desenvolupat envers la ciutat. També les institucions han volgut deixar constància del reconeixement que mereix, i així, el Museu li va dedicar un homenatge el 6 d'octubre, mentre que uns dies més tard es descobria una placa que donava el seu nom a un carrer de Badalona.

Homenatge en memòria de Josep Maria Cuyàs, a les Termes, el dia 6 d'octubre del 1992.

L'homenatge portat a terme pel Museu tingué com a escenari les termes romanes, descobertes, precisament, per Josep M. Cuyàs l'any 1954. Un espai que resultà, certament, reduït a causa de la gran aflluència de públic, que amb la seva assistència va testimoniar la popularitat i el respecte de què gaudia l'historiador badaloní. Al llarg d'aquest acte, que va obrir el Director del Museu, Joan Villarroya i que va cloure l'Alcalde de Badalona, Joan Blanch, varen parlar Josep Guitart i Josep M. Padrós, ambdós ex-directors del Museu, tot recordant la figura de Cuyàs i el seu món.

Josep Guitart, d'una banda, va explicar les vicissituds que es van viure a Catalunya, i més concretament a la zona de Badalona, en relació al tema de l'arqueologia i la salvaguarda del Patrimoni, durant els anys del franquisme. És precisament l'etapa en la qual Josep M. Cuyàs, que ja anteriorment havia mostrat inquietuds per aquesta temàtica, lluita per la protecció de les restes de Baetulo i la fundació del Museu. La conferència de Josep M. Padrós Cuyàs, nebot de l'historiador, va tractar, en canvi, d'aspectes menys científics i més personals, com els orígens de la família o els seus trets característics. Un aspecte que avui ens resulta particularment impressionant és la compaginació que Cuyàs va haver de portar a terme entre la seva feina, com a font d'ingressos, i la seva afició, la història, a la qual dedicava tot el temps lliure i una capacitat de treball veritablement admirable.

D'altra banda, i segons un acord del Ple municipal, s'ha donat el nom de Josep M. Cuyàs a un carrer de Badalona, situat a la zona de Montigalà, recentment urbanitzada. El dissabte 17 d'octubre es descobria, així, la placa commemorativa que bateja el carrer, en la qual es pot llegir: «Carrer de Josep M. Cuyàs i Tolosa. Historiador i arqueòleg. Descobridor de les Termes Romanes i fundador del Museu de Badalona». Un temps inhòspit i plujós va reduir aquest acte als aspectes més protocol·la-

ris, tot impedit que fos una trobada multitudinària i brillant; però el nom de Josep M. Cuyàs ja ha quedat per sempre unit a la seva ciutat i viu en el seu record.

Hem de dir, finalment, que Josep M. Cuyàs deixa un importantíssim llegat, més enllà de l'obra que ja coneixem. Es tracta del seu arxiu privat, format per un considerable volum de llibres, fotografies i altres documents referits a Badalona, evidentment molt útils per a la investigació de la història de la ciutat. En aquest cas, el Museu de Badalona, al qual Josep M. Cuyàs va estar sempre vinculat, ha comptat amb la generositat de la família perquè el fons sigui lliurat a la institució, que li donarà un tractament específic i vetllarà per la seva conservació i difusió.